

एकतेचे, एकजूटीचे महत्त्व कोणत्याही काळात अनन्यसाधारण आहे. कुटुंब असो, गाव असो की राष्ट्र, एकजूट असेल तरच प्रगतीची आशा असते. 'संहति: कार्यसाधिका' या संस्कृत वचनाचा हाच भावार्थ आहे.

मूलशुद्धिप्रकरण (११ वे शतक) या ग्रंथाच्या टीकेत देवचन्द्रसूरींनी 'नागदत्त' नावाच्या कुटुंबवत्सल गृहस्थाची कथा दिली आहे. स्वतःच्या गावातील भांडण-कलहांना कंटाळून नागदत्त बाहेर पडून, 'तंटा-मुक्त' गाव कसे शोधतो - त्याचा वृत्तांत या पाठात दिलेला आहे !

गावाची एकजूट दाखविण्यासाठी येथे एका असत्याचा आधार घेतला आहे खरा, पण ते काही कथेचे तात्पर्य नव्हे ! ते तर केवळ निमित्त आहे. त्यातून समाजाच्या, एकजूटीचा लाभ होतो ते या पाठात पुढीलप्रमाणे स्पष्ट केले आहे.

अत्थि इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे लाडदेसे धन्नपूरयं नाम गामं । तत्थ कोडुंबिया न समुदाय-धम्मणेण वट्ठंति । ताण य मज्झे णागदत्तो णाम कोडुंबिओ । तेण य ते सिक्खाविया जहा - 'न जुज्जइ तुम्हाणं विसंहई काउं', यत उक्तं नीतिशास्त्रे -

संहति: श्रेयसी पुंसां स्वपक्षे तु विशेषतः ।

तुषैरपि परित्यक्ता न प्ररोहन्ति तण्डुलाः ॥

न य विसंहयाणं रायकुले वि गयाणं पओयणं सिज्झइ ता मा विपडिवत्तिं कुणह । न पडिवन्नं च तेहिं तव्वयणं । विसंहयं च नाऊण सत्तूहिं उवद्दविउं आढत्तो सो गामो ।

तस्सिं च दट्ठूण सो णागदत्तो निरुवद्दव-निवास-निरुवणत्थं सगडियाए आरोहिरुण गओ रंधेज्जयं नाम गामं । णागदत्तो जाव तत्थ पहुत्तो ताव पेच्छइ वडरुक्खस्स हेट्ठा णिविट्ठे सव्वे गामजणा । तेण चिंतियं-'अहो ! सोहणं जायं जं एगत्थ चेव मिलिया सव्वे गामपुरिसा ।'

गामपुरिसाणं पुरओ णागदत्तेण मुक्का सगडी । काऊण य उचियपडिवत्तिं उवविट्ठो तप्पुरओ । तेण विण्णत्तं - ‘अहमेत्थ तुम्ह गामे वसिउं इच्छामि, जइ तुम्हे गुणे पयच्छह ।’ तेहिं वि गुणे दाऊण भणिओ - ‘सिग्घं आगच्छाहि ।’ तओ उट्ठेऊण जाव बइल्ला बंधेइ ताण ण पेच्छइ सगडीए एणं चक्कं ।

भणिया य तेण गामिल्ला जहा- ‘अवहंडं मम सगडीओ केणावि एणं चक्कं, ता कहं गच्छामि ?’ तओ तेहिं एगवक्कयाए भणियं जहा- ‘एगचक्केण चेव आगया एसा सगडी ।’ तेण भणियं - ‘कहं एगचक्केण गड्डी समागच्छइ ?’ तेहिं भणियं- ‘अम्हेहिं चक्केण विणा हि सगडी आगच्छमाणा दिट्ठा । ता भंतिओ तुमं । जह अम्हाणं ण पत्तियसि, ता पुच्छ एयाणि मग्ग-तड-ठियाणि डिंभरूवाणि ।’

मग्गतडं गंतूण तेण पुच्छियाणि बालगाणि । तेहिं वि तं चेव सिट्ठं । तेण चिंतियं - ‘कहं इत्तिया मिच्छावाइणो भविस्संति ? ता अहं चेव भंतिओ भविस्सामि ।’

णागदत्तेण बइल्ला सगडीए जोत्तिया । आरुहिऊण खेडिया बइल्ला । तओ तेहिं गामिल्लएहिं सदेऊण भणिओ जहा - ‘‘भद ! बालो वि एवं वियाणइ ण एगचक्केण गड्डी वहइ । किंतु तुह पिट्ठओ अम्ह मज्झाओ एणेण चक्कं अवहरियं दिट्ठं च सव्वं एयं अम्हेहिं, परं अम्हाणं एस गामधम्मो जं एणेण सुंदरमसुंदरं वा कयं तं सव्वेहिं सबाल-वुड्ढेहिं तहेव पडिपूरेयव्वं । जइ एएण गामधम्मेण सपुत्त-दारो णिव्वहसि तो आगच्छाहि, ण अण्णहा ।’’

गामिल्लगाणं संहयं गामधम्मं जाणिऊण णागदत्तेण हरिसियचित्तेण पडिवण्णं आगमणं । तेहिं भणियं - ‘जइ एवं, तो भण किं ते साहेज्जं करेमो ?’ तेण भणियं - ‘अइपसण्णो अहं, किंतु अप्पेह चक्कं जेण गंतूण आगच्छामि ।’ अप्पियं तेहिं चक्कं । गओ सो नियगेहं । काऊण य सह पुत्त-कलत्तेहिं एगवक्कयं आगंतूण वसिओ रंधेज्जय गामे ।

शब्दार्थ व टीपा

लाडदेसे - ‘लाड’ नावाच्या प्रदेशात.

धन्नपूरयं - ‘धान्यपूरक’ नावाचे गाव.

तत्थ कोडुंबिया न समुदाय-धम्मेण वट्ठति-(अर्थ) :

तेथील गृहस्थ समुदायधर्माने म्हणजे एकजुटीने रहात नसत.

णागदत्तो (पुं.) - नागदत्त.

विसंहई - संहतीने म्हणजे एकजुटीने न राहणे.

संस्कृत श्लोकाचा अर्थ : आपल्या पक्षाचे हित

साधायचे असेल तर माणसांनी खास करून एकजुटीने राहणे श्रेयस्कर असते. तांदुळाच्या वरील तूस (कवच) त्यांना सोडून गेले तर तांदूळ उगवण्यायोग्य रहात नाहीत.

पओयणं (नपुं.) - प्रयोजन, कार्य.

सिज्जइ - साधते.

ता मा विपडिवत्तिं कुणह - (अर्थ) : तर मग

एकमेकांशी फुटीरपणे वागू नका.

उवह्विउं आढत्तो - (शत्रूंनी) उपद्रव देण्यास आरंभ केला.

निरुवह्व-निवास-निरुवणत्थं - निरुपद्रव निवासाच्या शोधासाठी.

सगडिया (स्त्री.) - शकटिका, छोटी बैलगाडी, छकडा.

रंधेज्जय - ‘रंधेज्जय’ गावाचे नाव.

पहुत्तो (देशी) - पोहोचला.

उचिय-पडिवत्तिं काऊण - भेटल्यानंतरचे सर्व उपचार करून.

जइ तुम्हे गुणे पयच्छह - जर तुम्ही (बैल बांधण्यास) दोरी देत असाल तर.

गामिल्ला - ग्रामीण, ग्रामीण लोक, गावकरी.

अवहंडं (वि.) (नपुं.) - अपहृत केले, पळविले.

एगवक्कयाए (क्रि. वि.) - एकवाक्यतेने.

गड्डी (देशी) - गाडी.

ता भंतिओ तुमं - तर तुलाच भ्रम झाला आहे.

पत्तिय (क्रि.) - विश्वास ठेवणे.

मग्ग-तड-ठिय (क. भू. धा. वि.) - मार्गतस्थित, रस्त्याच्या कडेला असलेली.

डिंभरूवाणि - मुलेबाळे, पोरेसोरे.

इत्तिया - इतके लोक.

मिच्छावाइणो - मिथ्यावादी, खोटे बोलणारे.

बइल्ल (देशी) - बैल.

जोत्तिया (क. भू. धा. वि.) - जुंपले, जोतले.

खेडिया बइल्ला - बैलांना हाकारून पुढे नेले.
 ण एगचक्केण गड्डी वहइ -एका चाकाने गाडी चालत नाही.
 अवहरियं (क. भू. धा. वि.) - अपहृत केले, पळविले.
 गामधम्मो (पुं.) - ग्रामधर्म, सगळ्या गावाचा एक नियम.
 सुंदरमसुंदरं (संधि) - सुंदर+असुंदरं । चांगले अथवा वाईट.

पडिपूरेयव्व (विध्यर्थक विशेषण) - प्रतिपूर्ण करावे, मान्यता द्यावी.
 सपुत्त-दारो - पत्नी व मुलांसहित.
 पडिवण्ण (क. भू. धा. वि.) - मान्य केले, स्वीकारले.
 साहेज्ज (नपुं.) - साहाय्य, मदत.
 अप्पेह (क्रि.) - 'अप्प', आज्ञार्थ, द्वितीय पुरुष बहुवचन, अर्पण करा, द्या.
 काऊण एगवक्कयं - एकवाक्यता करून.

स्वाध्याय

प्र. १ : पाइयभासाए उत्तराणि लिहह ।

- (१) कम्मि दीवे भारहो अत्थि ?
- (२) विसंहयं गामं णाऊण सत्तूहिं किं कयं ?
- (३) णागदत्तेण सगडी कत्थ मुक्का ?
- (४) गामिल्लाणं एगवक्कयं दट्टूण णागदत्तेण किं चित्तिं ?

प्र. २ : थोडक्यात उत्तरे लिहा.

- (१) स्वतःचे गाव सोडून, नागदत्त दुसऱ्या गावाच्या शोधासाठी का निघाला ?
- (२) नागदत्ताने इंधेज्जय गावी येण्याचा निर्णय का घेतला ?

प्र. ३ : व्याकरण

अ) रूपे ओळखा.

वट्ठंति, काउं, आढत्तो, विण्णत्तं, गंतूण, णिव्वहसि, तेहिं, पयच्छह, आगच्छमाणा, एगेण

ब) जोड्या लावा.

(१) देशी शब्द	(अ) आढत्तो, भणियं
(२) क. भू. धा. वि. ची रूपे	(आ) इह, सुंदर
(३) विध्यर्थक विशेषण	(इ) आरोहिऊण, गंतूण
(४) तद्भव शब्द	(ई) हेट्ठा, बइल्लो
(५) पू. का. धा. अव्यये	(उ) वडरुक्ख, गामधम्म
(६) तत्सम शब्द	(ऊ) पडिपूरेयव्वं, कायव्वं

विशेष अभ्यास

या कथेचे नाट्य-रूपांतर करा.

